

Poštarna plaćena u gotovom

REVIIJA ZA GRAĐEVINSKU, LIKOVNU I PRIMENJENU UMETNOST

REVIIJA ZA STAVBNO, LIKOVNO IN UPORABNO UMETNOST

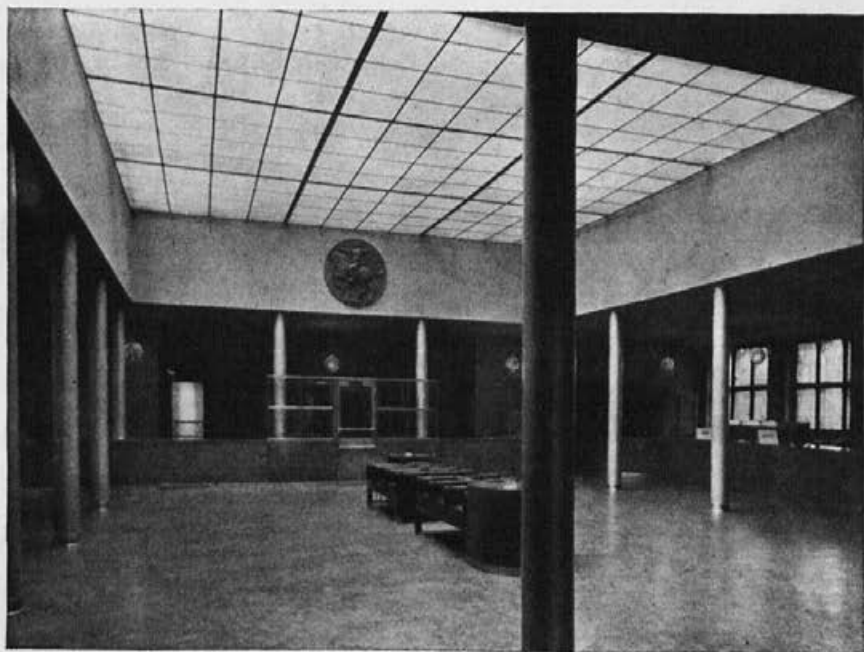
REVUE DE L'ARCHITECTURE ET DE L'ART

1934

5

LETO IV.

ARHITEKTURA
URBANIZAM
HORTIKULTURA
PRIMENJENA
UMETNOST
LIKOVNA
UMETNOST

ARHITEKTURA

ARHITEKTURA

Revija za građevinsku, likovnu i primenjenu umetnost. - Pretplata godišnje Din 120.—, za inozemstvo Din 150.—. - Uprava: Stritarjeva 7. - Izdaja Konzorcij »Arhitekture« (ing. arch. Dragutin Fatur). - Odgovorni urednik Jože Žigon. - Grafički radovi Jugoslovanske tiskarne u Ljubljani (K. Čeč).

Revija za stavbno, likovno in uporabno umetnost. - Naročnina letno Din 120.—, za inozemstvo Din 150.—. - Uprava: Stritarjeva ul. 7. Izdaja konzorcij »Arhitekture« (ing. arch. Dragutin Fatur). - Odgovorni urednik Jože Žigon. - Grafično delo Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani (K. Čeč).

Revue de l'architecture et de l'art. Prix de l'abonnement annuel Din 120.—, pour l'étranger Din 150.—. Rédaction: Ljubljana, Stritarjeva 7. Publiée par l'association »Arhitekture« (ing. arch. Dragutin Fatur). Rédacteur responsable: Jože Žigon. - Travail graphique: Jugoslovanska tiskarna, Ljubljana (K. Čeč).

Naročnina se plačuje naprej po Poštni hranilnici števil. 15.944 ali pa inkasantom, ki se izkažejo s pismenim pooblastilom uprave. — Reklamirani zvezek se dobi brezplačno samo, če se reklamira najkasneje en mesec po izidu; pozneje se mora plačati. — Revija se lahko odpove samo konec leta, t. j. do 31. decembra. — Kdor do tedaj revije ne odpove, ga imamo za naročnika tudi za prihodnje leto.

V vseh krajih iščemo agilne akviziterje za inserate in naročnike. Za pojasnila se izvolite obrniti na upravo.

Pretplata se šalje unapred putem Poštanske štedionice br. 15.944, ili se plaća inkasantima koji se iskažu sa pismenom punomoći uprave. — Reklamirani broj dobiva se besplatno samo ako se reklamira najkasnije mesec dana posle izlaženja lista; docnije se broj plaća. — Revija se otkazuje jedino krajem godine, t. j. do 31. decembra. Ko ne otkáže do toga roka smatra se pretplatnikom i za iduću godinu.

Tražimo u svim krajevima agilne akvizitere za inserate i pretplatnike. Za obaveštenja izvolite se obratiti na upravu.

THERMOTEHNIKA

ING. IVAN M. WACHS

SARAJEVO, ŠENOINA BR. 14

Specijalno preduzeće za centralno grijanje,

toplovodne i sanitarne uređaje.

Tvorničko skl. tehničkog materijala

Albert Špeletič

s o b n o
slikarstvo

Ljubljana, Emonska 25. Tel. 3175

Cene konkurenčne

IV. BONAČ trgovina s pisarničkimi, tehničnimi in risalnimi potrebščinami

● Zastopstvo za svetlopisni papir **OZALID**

LJUBLJANA, ŠELENBURGOVA ULICA 5

Cerkveno slikarstvo (fresco e. t. c.), strokovnjaško restavriranje starih slik, fresk, oltarjev in soh (polihromiranje) izvršuje

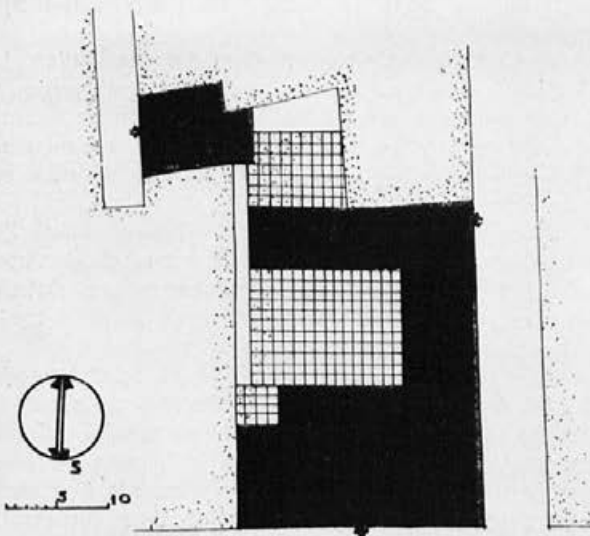
MIHA MALEŠ, akad. slikar in podobar,
Ljubljana — Pod Turnom št. 5. (atelje)

Arh. Mate Baylon:

GRADSKA ŠTEDIONICA U SARAJEVU
(Caisse d'épargne de la ville Sarajevo)

Pogled iz Kralja Petra ulice
Vue principale

Kralja Petra ul.

Gradska štedionica općine grada Sarajeva je komunalna ustanova zasebne vrste. Pored normalnog štednog novčanog poslovanja, koje vrši kao sve Gradske štedionice, ona upravlja i vodi na komercijalnoj bazi opštinska tehničko-privredna preduzeća (Električna centrala, Vodovod, Plinara i Tramvaj) i Asfaltnu industriju kao svoje preduzeće. Prema ovoj strukturi provedena je i poslovna organizacija Gradske štedionice.

Glavna razdioba:

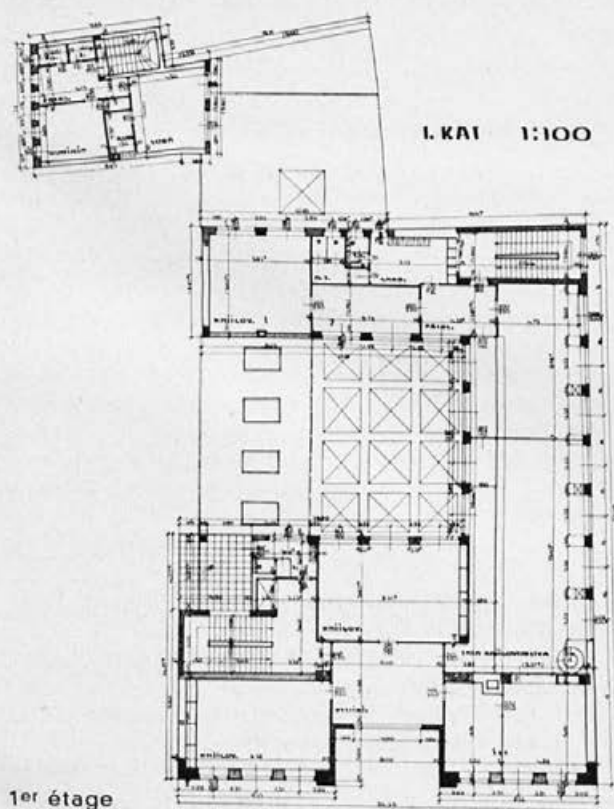
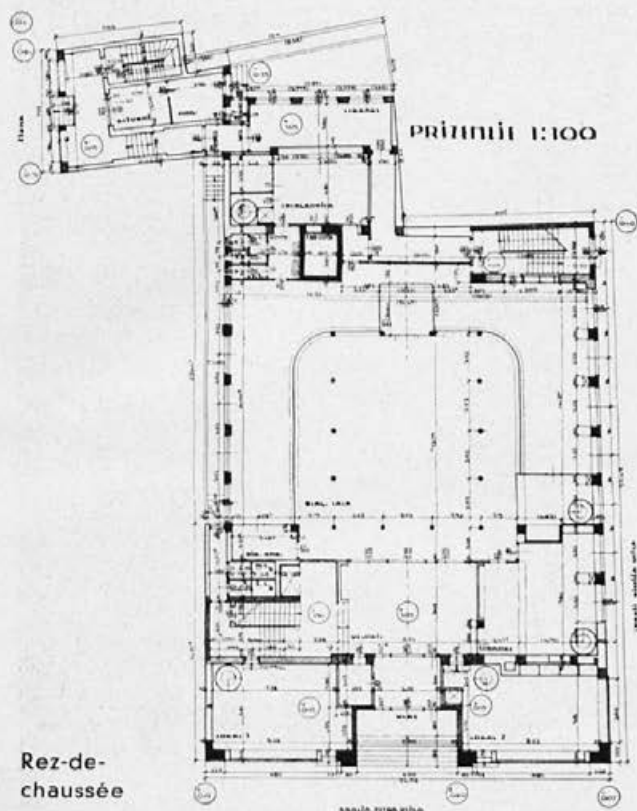
Suteren: Centralno grijanje, tresor, arhiva i štampanje tramvajskih karata.

Prizemlje: Izložbene prostorije, blagajnička dvorana i zalagaonica.

I. kat: Knjigovodstvo.

II. kat: Direkcija i dopisništvo.

III. kat: Administracija preduzeća i projekciona dvorana.

Suteren: Grijanje je centralno, toplovodno i parno, a za trezore i arhivu vazdušno. Trezor se nalazi u suterenu, a pristupačan je samo kroz prostor glavnog blagajnika u prizemlju.

Prizemlje: Sa desne strane ulaza (vestibila) nalazi se prostorija za prijave i odjave svijetla i vode. Relativno velike razmjere Blagajničke dvorane diktirala je mnogobrojna frekvencija šaltera, obzirom na jako razvijenu malu štednju i iz razloga, što konzumenti vode i električne struje vrše direktno uplate (za lokalne prilike neće još biti moguće uvođenje čekovne uplate). Pultevi su smješteni iza stupova sale, te je time postignut kontinuitet, t. j. lakša i ekonomičnija razdioba oko 10 šaltera razne veličine. Osim toga postoji lakša mogućnost eventualne promjene smještaja šaltera u koliko bi snaga pojedinog bankovnog poslovanja varirala. Na desnoj strani blagajne vrše se uplate i naplate čisto štedioničkog odjeljenja (likvidatura, mjenice, tekući računi, depositi, promet vrijednosnim papirima, ulož i mala štednja), a sa druge naplata računa za proizvode i usluge tehn. preduzeća (za elektr. struju, vodu, plin, mjesečne tramvajske karte, razne instalacione radove i dr.). U sredini nalazi se zastaklena kabina šefa blagajni, koji vrši nadzor nad poslovanjem, a sa lijeve strane kod ulaza u salu mala soba za dežurnog direktora. Zalagaonica udešena je tako, da je ulaz iz postojeće zabitne čikme, a izlaz na slabo frekventiranu Hadži Ristića ulicu. Ulaz za činovnike je iz Hadži Ristića ulice, a glavni ulaz služi isključivo za stranke. Dvije izložbene prostorije u prometnoj Kralja Petra ulici, predviđene su za reklamu električne struje, plina, vodovoda i asfaltne industrije. Stan kućepazitelja je na katu potpuno odvojen od zgrade sa ulazom iz postojeće čikme. U prizemlju toga dijela nalaze se prostorije za danje i noćno dežurstvo inspekcije vodovoda.

I. kat: Knjigovodstvo Gradske štedionice je zajedničko i jedinstveno za svekoliko poslovanje, a rad je za svako preduzeće odijeljen. Ono zaprema čitav kat, a povezano je međuspratnim stepenicama sa odjelom za reklamacije i sa 3 lifta za akte sa blagajničkom dvoranom.

II. kat: U prednjem traktu nalazi se direkcija sa sjedničkom salom, a ostalo zaprema dopisništvo (u kojem je koncentrisana prepiska svih poslovnih ogranaka), kreditno odjeljenje, primanje pošte, ekspedit i registratura.

III. kat: Zapremaju prostorije za administraciju Plinare, Asfaltne industrije i Vodovoda sa prostorijama za tehn. činovnike i crtače, personalni referat, ekonomat, telefonska potcentrala i dvorana za predavanja personalu, odnosno za predavanja i prikazivanja propagandnih filmova potrošačima proizvoda preduzeća.

Konstrukcija i materijal.

Zgrada je sagrađena u armirano-betonskoj konstrukciji, ispunjenoj sa šupljim opekama.

Stupovi Blagajničke dvorane sa opterećenjem do 150 tona, izgrađeni su od željeznih Mannesmanovih cijevi promjera 25 cm.

Pregradni zidovi u monier konstrukciji obloženi su izolacionim pločama.

Ulazni portal obložen je tamnozelenim granitnim pločama.

Stepenište je izvedeno iz dalmatinskog politiranog kamena.

Stolarija prizemlja i namještaja prostorija, u kojima saobraćaju stranke i prozora na posmik, izgrađena je iz hrastovine.

Podovi vestibula i stepeništa obloženi su keramičnim pločama formata 20/25 cm, a blagajnička dvorana, sala, zalagaonica i knjigovodstvo zelenosivim linoleumom.

Sav vanjski okov izgrađen je od čelika koji ne rđa, a unutarnji iz bijelog metala.

Zgrada je započeta u julu 1931. god. a dovršena koncem 1932. god.

Ukupna cijena gradnje iznosila je oko 7,500.000 dinara.

Plaketa u Blagajničkoj dvorani rad je vajara Marina Studina.

GUMA KAO MATERIJAL U ZGRADARSTVU

Graditeljstvo bilo je oduvijek vrlo konzervativno u izboru građevnog materijala kao i načina građenja.

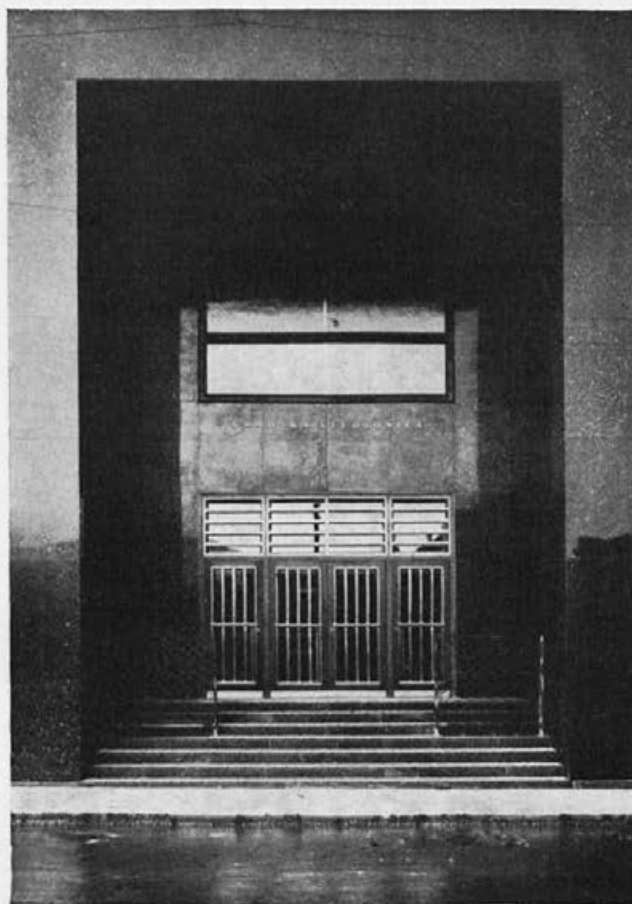
Kroz stoljeća gradilo se na isti način i istim gradivom: naravnim i pečenim kamenom, drvom i tek kasnije željezom.

Tek gradnjom visokih kuća i s njom skopčanom sve većom upotrebom armiranog betona i čelika, počela su se upotrebljavati razna nova gradiva, naročito takova, koja služe kao izolacija protiv zvuka i topline.

U današnje doba gospodarske krize potrebno je, da radni čovjek prikupi svu svoju snagu, a zato mu je potreban mir za rad i za odmor nakon napornog zvaničnog posla.

Do sada nije se tolika važnost polagala na što bolju izolaciju stambenih zgrada. Osim toga nisu nam stajala na raspolaganje potrebna pomagala, sredstva i iskustva. Ali nagli porast prometa, raširenost radija i drugih »uzročnika buke« potaknuli su nas, da taj problem поближе ispitamo. Ovaj nas je ozbiljni tehničko-znanstveni rad u nekoliko godina znatno dalje doveo te nam stoje danas već izvjesna sredstva na raspolaganje, kojima štitimo ljudski organizam pred bukom modernog prometa.

Iskorišćivanje prostora sili arhitekta, da svede debljine zidova i stropova na najmanju mjeru. Da se ublaži buka, potrebno je dakle zaštititi sve te dijelove materijalom, koji ne oduzima mnogo prostora, a izoluje znatno.

Arh. Mate Baylon
Gradska štedionica

Ulazni portal
Portail principal

Kao važno sredstvo za ublaženje buke naročito kod nedovoljno izolovanih stropova i zidova služe svrsishodno položeni.

Ta je spoznaja dovela do sve veće upotrebe kaučuka u graditeljstvu.

Guma nije nov materijal u graditeljstvu. Već prije četvrt stoljeća počeli su se upotrebljavati gumeni podovi. Ali skupe sirovine i veliki troškovi produkcije onemogućili su veću upotrebu. Tek nakon svjetskog rata, kad su cijene sirovinama pale, a proizvodnja se znatno pojeftinila, bilo je moguće, da se gume u znatnoj mjeri primjene u zgradarstvu.

Od svih gumenih proizvoda u zgradarstvu najviše se rabe gumeni podovi. Lako se čiste, reške su im nevidljive, dobro služe kao izolacija zvuka i topline, vrlo su higijenični i trajni.

Proizvadaju se u raznim debljinama od 2—30 mm u gotovo svim bojama i nijansama jednobojno i mramorirano u više boja. Polazu se u obliku dugačkih pruga ili ploča, te dopuštaju raznovrsne kombinacije. Guma je elastičan materijal, stoga se kod polaganja

Pogled sa glavnog stepeništa na vestibil
Coup d'oeil de l'escalier principal sur le vestibule

priljube pruge jedna o drugu tako, da su reške neprijetljive, te se zato ubrajaju među podove bez režaka.

Kao vezivo upotrebljava se posebna gumena mješavina, kojom se premažu gumene pruge i podloga. Nakon osušenja, koje traje ca. 1—2 sata, ploče se polože na podlogu, te su hladnim vulkanizovanjem potpuno spojene s njom.

Trajnost gumenih podova ovisna je o dobroj podlozi. Podlogom za gumene podove može da služi svaki materijal koji je dovoljno tvrd i ne upija vlagu te se ne praši na površini.

Najviše se rabi cementni namaz, jer ne iziskuje naročito izvježbane radnike, a uz to je i jeftin. Kao dobre se podloge preporučuju sadreni estrih i ksilolit, koje moraju izvadati specijalni radnici, te su zato skuplji. Imā i specijalnih podloga, koje se naročito u Njemačkoj mnogo rabe sa ceramentom, plutom, yporitom (proizvod I. G. Farben) i t. d.

U vlažnim prostorijama kao i onda kad se polaganje ima odmah da izvrši, upotrebljava se posebna asfaltna smjesa. Za taj se namaz upotrebljava asfalt visokog tališta, koji sadržava malo masti, a dodaje mu se kvarcit ili kremeni pjesak.

Radi bolje izolacije zvuka preporučuje se podlogu izvesti tako, da »pliva« t. j. mora se položiti na ca. 3 cm debeli sloj pjeska, a u zidovima ima se ostaviti otprilike 2—3 cm široka reška, koja se naknadno ispuni izolacionim materijalom, kao na pr. emulzijom pluta. Na taj se način oslabi prenašanje zvuka na stropove i zidove.

Prije polaganja mora se ispitati, da li je podloga sasvim suha. To se može najjednostavnije ustanoviti tako, da se na podlogu položi komad celophana ili bugačice, te se pokrije ca. 1 m² velikom prugom gumene podloge, koja se samo na rubovima priljepi na pod. Nakon 24 sata skinje se guma; ako je podloga vlažna, celophan bit će naboran odnosno bugačica bit će vlažna.

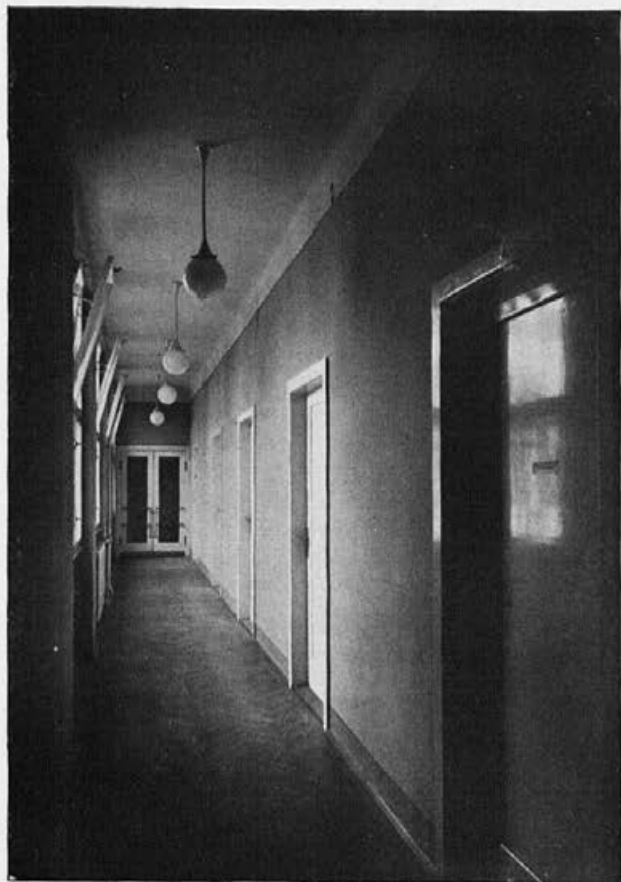
Cementni namaz treba 8—10 tjedana, sadreni 3—6 tjedana, ksilolit 1—3 tjedana, plinski beton i yporit oko 5 tjedana, da se sasva osuši. Na asfalt može se gumeni pod polagati odmah nakon ohlađenja.

Gumeni podovi vrlo su trajni, a troškovi uzdržavanja su minimalni. Ne trebaju se mazati voskom i

Arh. Mato Baylon
Gradska štedionica

Glavno stepenište
Escalier principal

Hodnik tehničke uprave
Corridor de l'administration technique

laštiti, već je dovoljno, da se peru mlakom sapunicom. Preporuča se jedino, da se svaka 3—4 mjeseca premažu rastopinom glicerina.

Guma upotrebljava se također kao zidna tapeta. Vrlo je trajna i praktična, dade se prati, a utisci i grebotine su neprimjetljivi. Stoga se rabi mnogo u kavanama i restoranima, jer nasloni stolaca ne mogu da oštete tapetu.

Proizvadaju se i posebni polozi za zidove u debljinama 1—2 mm, koji se hladno vulkanizuju na zid, te su gotovo bez režaka. U zapadnim državama upotrebljavaju se ovi polozi umjesto pocaklenih pločica, od kojih su znatno jeftiniji. Budući da su im reške neprimjetljive i lako se peru, higijenski su potpuno besprikorni.

U Americi rabe se i izolacione ploče iz gume za oblaganje čeličnih kostura. Međutim pokusi s tim materijalom nisu još završeni, te se ne može još stvoriti konačni sud o njima.

Za kućne se veže upotrebljavaju gumenecke, koje ne samo da prigušavaju buku, koju prave

vozila, nego i znatno smanjuju prenos vibracije na konstruktivne dijelove zgrade.

Iz navedenoga razvidno je, da je već sada upotreba gume u zgradarstvu velika, premda još nisu ni iz daleka iscrpljene sve mogućnosti.

Guma je postala materijal o kojemu mora moderni osnivač voditi računa, a često mu je i dragocjeno pomagalo.

Otkako postoje i u našoj državi tvornice, koje se bave preradbom kaučuka, omogućeno je i nama, da upotrebimo taj materijal u većoj mjeri.

»GRADEVINSKA MEHANIKA«

Dr. ing. M. Kasal, I. knjiga, Ljubljana 1934; »Nova založba«.

Razvoj železobetona v zadnjem četrtstoletju je dal tehniku nove naloge pri reševanju statičnih prilik gradbenih konstrukcij. Tendenca statične določenosti, ki je prevladovala v zasnovi konstrukcije, prehaja na teoretično skoro nepreiskane, statično nedoločene sisteme, vsaj v obliki, ki bi bila za tehnika-konstrukterja praktično uporabljiva. Razvoj statično nedoločenih konstrukcij je naglo napredoval od navadnega vpe-

Pogled na salu knjigovodstva
Coup d'oeil sur la salle de tenue de livres

Arh. Mate Baylon
Gradska štedionica

Zalagaonica
Mont-de-piété

tega loka preko enoetažnega ravninskega okvira v večetažne okvire v prostoru; potreba prakse je pognala celo generacijo tehnikov na reševanje novih problemov statične nedoločenosti gradbenih konstrukcij. — V tej dobi je rasel avtor »Gradjevske mehanike«, dr. Kasal; kot praktik je naletel vsepovsod na praznino in pričel je že v mladih letih z intenzivnim študijem mehanike. Njegova knjiga je plod dolgotrajnega znanstvenega dela, ki je bil sproti preizkušen v praktični uporabi. Svetovna literatura je v tej stroki zelo bogata; obstojajo strogo teoretična dela in praktične mehanike. Prve so za prakso skoro nerabne ali pa duhomorne, druge pa nenatančne in zelo često šablonske. Kasal gre svojo pot: teoriji sledi praksa v obliki, ki je enostavna, pregledna in nazorna.

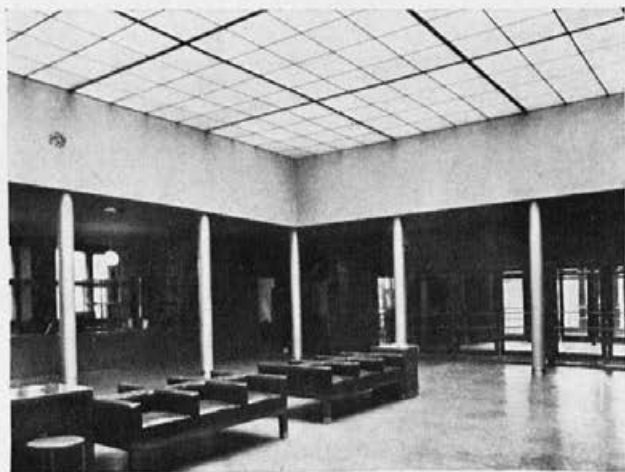
Avtor daje svojo knjigo dijaku-tehniku; to ni povsem njegov namen, kajti pisal je knjigo praktik, teoretik in pedagog; zato je pričujoče delo najboljši vir in vodnik tako za inženjerja-konstrukterja kakor za študenta, ki najde v izvedenih primerih posameznih konstrukcij jasno in nazorno sliko o uporabi in vrednosti posameznih konstruktivnih elementov in sistemov.

»Gradjevska mehanika« bo obsegala sedem knjig. Izšla je prva knjiga statično določenih sistemov.

Vsebina je razdeljena na tri poglavja: Teorija ležišča, pojem statično določene in nedoločene gradbene konstrukcije in statično določene konstrukcije. Bistveni del knjige je tretje poglavje, ki prehaja po osnovnih pojmi vplivnice, premičnega bremena in vrste premičnih bremen ter stalne obtežbe na prosto ležeči nosilec, sestavljeni leseni nosilec, prosto ležeči nosilec z zakrivljeno osjo, enostransko vpeti nosilec, prosti nosilec s prevesnim poljem, Gerberjev nosilec, lok s tremi tečajji in končuje z vplivom indirektno obtežbe. Vsak oddelek je sistematično obdelan in se pričinja z vplivnico za podporne reakcije, momente in prečne pole ter direktno določevanje maksimalnih momentov. Teoretična preiskava preide v grafične in analitične rešitve, ki so podane s praktičnimi primeri. Teško je reči, da je ta ali oni element podan bolje ali skrbneje; kljub temu so posebnost in omembe potrebni zloženi nosilci, nosilci z zakrivljeno osjo in tročlenski lok; pri zadnjih dveh je poleg ostalih nazorno podan vpliv horizontalne obremenitve na vertikalno projekcijo loka (vpliv vetra). Na koncu so vsi predpisi in norme, ki so potrebne za izvedbo obravnavanih primerov, tako da je vsak priročnik odveč. — Vsebina je podana v kratkih in jednatih besedah in se v tem odlikuje pred dolgoveznostjo tuje literature. Spisana je v srbskohrvatskem jeziku; želeli pa bi bilo, da bi bile »ramovske« (okvirne) konstrukcije »okvirne« (ramovske), saj se terminologija lahko in mora prikrojititi domačemu in slovanskemu izrazu.

Dr. Kasal nas je s svojim »Železobetonom« in pričujočim delom osvobodil tovrstne tuje literature in pričakovati je, da tehniški svet poseže po obeh ter se oprusti in dvigne nad nivo raznih priročnikov in koledarjev z njihovimi tablicami, koeficijenti in grafiki.

Ing. Albert Plemelj, Ljubljana.

Blagajnička sala, pogled prema ulazu
Salle de caisses, vue vers l'entrée

Ing. Milivoj Petrik, škola Narodnog Zdravlja u Zagrebu:

SEOSKO GRADENJE (svršetak)

(Construction du village)

Sadašnje stanje.

Da bismo mogli odrediti, kojim smjerom treba uputiti seosko građenje, potrebno je da mu znamo mane. Zato ćemo pregledati kakvo je ono danas, i u čemu ne valja.

Pri tome nas interesira: smještaj zgrada, raspored prostorija, i način izvedbe.

Smještaj zgrada: Naša su seoska naselja ili raštrkana ili zbijena. Kod prvog tipa zgrade su na samom posjedu; one su redovno dobro smještene, t. j. tako da su pojedini dijelovi posjeda lako pristupačni sa zgrada, da se iz kuće može držati na oku čitav posjed, i da su ljudi, stoka, i zgrade onoliko zaštićeni od dominantnih vjetrova i kiša koliko se to može postići. Na ovo posljednje pazi svaki seoski gospodar, bez razlike. Zgrade se mogu porazmjestiti prema potrebi, njihova korelacija je dobra, a dimenzioniranju i formiranju zgrada nema nikakvih zapreka. Nema smetnje od prašine; kućni život je dovoljno izoliran (4, 6, 11, 20). Sasvim je drukčije pri zbijenom tipu sela; zgrade ne leže na posjedu, nego na dvorištu, čije su dimenzije, oblik i položaj zadani, i koje se često iz generacije u generaciju raspoređuju na više manjih dvorišta, katkada nanizanih jedno iza drugoga (18). Gdje ima vrtova, oni su iza dvorišta i zgrada. Ako je dvorište maleno, teško se mogu smjestiti zgrade valjano. Njihov međusobni odnos često nije najbolji; zaštita od vjetrova i kiša često je vrlo slaba, a u dimenzioniranju zgrada nameće oblik zemljišta znatna ograničenja (1, 15, 18, 21). Nešto radi štednje na prostoru, a nešto iz starog običaja, kuće se stavljaju uza samu ulicu ili cestu, pa između života u kući i na cesti nema oštrog međa; intimni život ukućana posmatra se sa svih strana. Sve jači automobilski promet u zemlji pojačava na putevima prašinu ljeti i blato zimi, pa u kuće ulazi prašina i unosi se blato na nogama. Prozori se ljeti ne otvaraju; održavanje čistoće u kućama je teško. Samo muslimanske kuće su i u zbijenim naseljima relativno sačuvane od ovih nedostataka, jer se zatvaraju od ulice i susjeda visokim ogradama da bi sačuvale intimnost kućnog života, i odmiču se, koliko mogu, od puta da bi ostale što čistije (22). U Vojvodini se i Slavoniji nasuprot, najbolja soba okreće na ulicu. Radi ljetne prašine njeni se prozori uopće ne otvaraju. Principijelno može se, dakle, za zbijeni tip sela u situiranju zgrada zamjeriti isturavanje kuća na ulicu. Selo budućnosti morat će ovo da ispravi: kuće da potisne natrag, podalje od puteva, a ispred njih da postavi dvorišta ili vrtove, kako se nalaze po nekim evropskim zemljama (Bavarska, 23; Engleska, 24; Belgija, 25), i da velike prometne puteve provede po strani naselja, što će postati potrebno također s razloga sigurnosti i seoskog i brzog transitnog prometa.

Raspored zgrada i prostorije: Gospodarske prostorije smještene su u nas najčešće u zasebnim zgradama, no ipak ima krajeva gdje su smještene u istoj zgradi sa stanom. Obično je tada gospodarski dio u prizemlju, a stan na katu. Ovakav raspored nalazimo u Bosni (3, 22), Primorju (20), i Dalmaciji, Gorskom kotaru (26), i poplavnim područjima (14, 21), dakle u brdovitim krajevima. Ovaj je raspored štedljiv, olakšava komunikacije i smanjuje

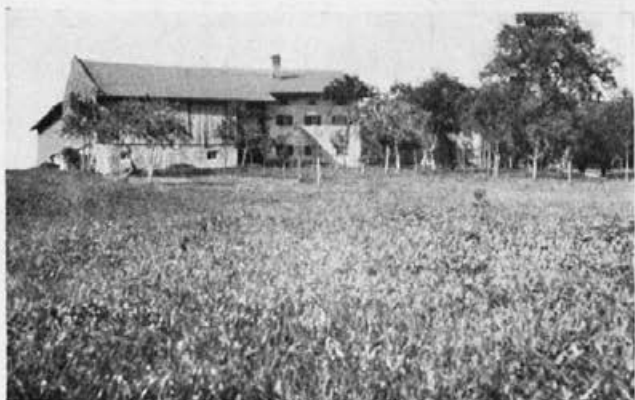

Sl. 21

Mračin, Turopolje

Sl. 22 Stari Majdan, srez Sanski Most
muslimanska kuća

Sl. 23

Bavarska

Sl. 24

Yorkshire, Engleska

Sl. 25

Belgija, flamsko seosko gospodarstvo

posao, no u krajevima modernoga stočarstva i ratarstva ne daje dovoljan broj prostorija za potrebe gospodarstva. On se mora osuditi, ako se ispod stana smještaju stajske prostorije, kao što je to običaj u Bosni (3, 22), ne samo radi prodiranja stajskog zraka u stan, koje se konačno, i ako razmjerno skupim sredstvima, može spriječiti, nego i radi potreba da se i dubrište gradi blizu kuće, i radi mnoštva muha koje iz staje i sa dubrišta ispune kuću. Nasuprot ima više prednosti pred drugim načinima u izvjesnim slučajevima: na pr. u krajevima gdje se narod bavi vrtljarstvom (26), voćarstvom, vinogradarstvom (20), ribarstvom, i u poplavnim područjima, ako ispod stanova nisu staje (7, 27). Gdje su gospodarske prostorije smještene u zasebnim zgradama, ove su zgrade ili sasvim samostalne (16, 18), ili su spojene sa stambenim zgradama (2, 6, 28), bilo u pravcu, bilo »na ključ«.

Ovaj način spajanja čini nam se boljim od potpuno rastavljenog načina gradnje — naročito kod malih posjeda — s više razloga: veća je slobodna površina dvorišta, manji su troškovi gradnje, lakše su komunikacije, dakle manji posao, a raspored je općenito praktičniji. U higijenskom pogledu mogu se zgrade izvesti jednako valjano kao i pri sasvim rastavljenom načinu. Svakako je potrebno projektirati jednu tampon-prostoriju između stana i staje (28, 32), koja će spriječiti ulazanje stajskog zraka u stan. Radi nabrojanih prednosti ovako se mnogo gradi u zapadno-evropskim zemljama modernoga gospodarstva, a malih posjeda: Belgiji (25), Holandiji (29), Danskoj (32).

Moramo, na žalost, spomenuti da u nas ima još krajeva gdje su stambene prostorije sa stajom spojene u jednu jedinu prostoriju, najprimitivnije građene. Za primjer navodimo Dalmatinsku Zagoru (30), bijedan kraj, kojemu se može pomoći samo raseljavanjem.

Unutrašnji raspored prostorija u zgradama varira kod nas u prilično širokim granicama; mogu se naći zgrade od spomenutog primitivnog tipa Dalmatinske Zagore (31 a) do prilično diferenciranih planova u bogatim i civiliziranim krajevima: uz morsku obalu, u Sloveniji, u Podravini, i Vojvodini. Shematični planovi (31) prikazuju te tipove, kao i evoluciju naše seoske kuće. Po riješenju plana ona nije ništa specifično naše, jer se nadovezuje na mediteranski tip na jednoj, a na panonski ili podunavski na drugoj strani, pa na alpski i maloazijski na druge dvije suprotne strane. Ne može drukčije ni biti; ovako jednostavna riješenja ne mogu da budu nego internacionalna.

U iznesenom fotografskom materijalu reprezentirani su svi ovi tipovi: a) u 5 i 30, b) u 4, 10, 11, 13, c) u 9, d) u 1, 2, 14 i 28, e) u 8 i 12, f) u 7, 19, 21, 27, g) u 20; b) udešen kao g) u 26; a) je karakterističan za najbjeđnije krajeve (Dalmatinska Zagora, neki otoci), b) za udaljene dijelove Bosne i Like, c) za siromašne nizinske krajeve, d), e) i f) za bogatije doline Save i Drave, g) za primorje.

Kao što se vidi, za samo stanovanje nalazimo po našim selima redovno jednu do tri prostorije. Samo

Sl. 26

Lokve, Gorski Kotar

Sl. 27

Mračin, Turapolje

Sl. 28 Kneževi vinogradi Baranja

Sl. 29 Holandska seoska kuća u provinciji Drenthe

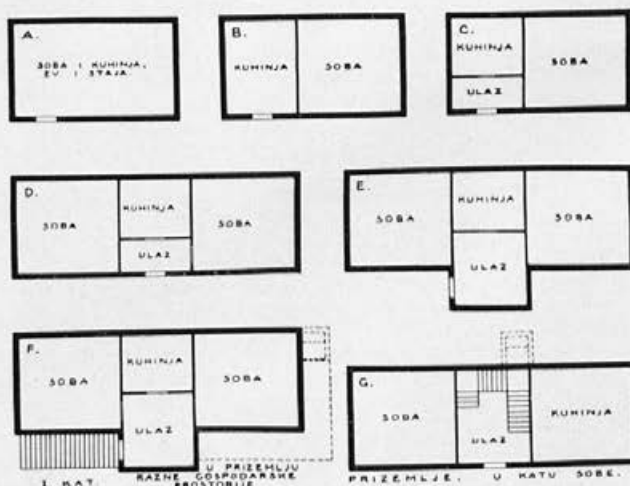
uz more može se naći i više. U mnogo slučajeva ima u kućama mnogo prostora, ali malo prostorija (7, 21, 27); prostorije su velike i samo grubo diferencirane: ista prostorija služi kao radni prostor i za jelo preko dana, a za spavanje čitave obitelji, pa i više obitelji, preko noći, zajedno za muško i žensko, staro i mlado. Samo u najciviliziranijim dijelovima države, u Sloveniji i uz more, provedena je dalja diferencijacija u prostorijama. Čak i tamo gdje bi bilo dovoljno prostora, često se poneka uopće ne upotrebljava: od dvije sobe u jednoj se radi, jede i spava, a zimi i kuha, dok se druga ni ne otvara: u njoj se drži roba. Po Vojvodini ova je najbolja soba, jedina koja gleda na ulicu, najljepše namještena, i samo u rijetkim zgodama smješta se u nju kakav odličan gost (2, 28).

Prostor pod krovom vrlo se rijetko iskorišćuje za stanovanje; tu se obično sprema žito, meso, orasi i td. Na sporednim prostorijama, kao što su nužnik, ostava, soba za poslugu (i te ponegdje ima), seoske su kuće veoma oskudne. Najobičnije se nalazi samo podrum. U jednom selu nedaleko Zagreba nabrojano je u 180 kuća nepunih 40 nužnika; u čitavim pokrajinama uopće se ni ne grade. O prostoriji za lično čišćenje i pranje ne treba ni govoriti. Kao što su slabo diferencirani ljudski stanovi, tako su jednako i gospodarske zgrade: staje i razna spremišta. I na njima se očituje na prvi pogled, pored siromaštva, još i golema neupućenost i nedostatak civilizacije uopće.

Način izvedbe: U njemu ima još znatnijih varijacija nego u planu; tu se odražuje ne samo raznolikost naših građevnih materijala, nego i ogromne razlike u kulturnom nivou pojedinih krajeva. Dok bi građevni materijali vertikalnih konstrukcija — drvo, opeka, kamen — mogli zadovoljiti, osim pletera, koji se mora osuditi (3), kao i naboj od ilovače u poplavnim područjima, vrlo se često ne bi mogle prihvatiti metode građenja ni oprema zgrada. Slamnat krovovi, koji se još ponegdje nalaze (2), moraju se osuditi radi opasnosti od vatre. Temelji su katkada preplitki, naročito na drvenim zgradama, pa dolazi do nejednakoga slijeganja zgrada uslijed upliva smrzanja. Zidovi su redovno bez horizontalne i vertikalne izolacije; ima čitavih krajeva (Podravina) u kojima su sve seoske kuće vlažne od kapilarne vlage, koja se penje sve do krovova, jer zidovi nisu izolirani. Isto tako nema izolacije ni ispod podova, pa oni trunu, a vlaga daje atmosferi kuće karakterističan vonj. Pro-

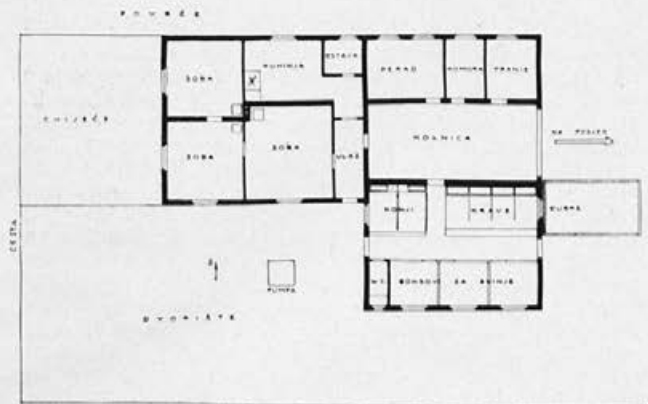

Sl. 30 Gustijerna, Dalmatinska Zagora

Sl. 31

Schema razvoja naše seoske kuće

Sl. 32 Shema male danske seoske kuće (Holbak)

starije su — podjednako stanovi, kao i staje — nedostavno osvijetljeni. Prozori su maleni, a narod zasađa radije pravi više malenih prozora, nego manje većih i efikasnijih. Često razmještaj prozora, vratiju i peći smanjuje upotrebljivost prostorija veoma znatno. Na prozračivanje prostorija ne obraća se dovoljna pažnja; specijalno se to osjeća u stajskim prostorijama, koje također najviše pate od vlage i nedostatnog osvijetljenja. Podove nalazimo u svim varijacijama: od običnog naboja ilovače sve do parketa. U kuhinjama i stajama podovi redovno nisu dobri: i tu se upotreb-

Sl. 33 Belgijsko seosko zadružno peradarstvo (Auwegem)

ljava drvo, koje amo nikako ne spada. Kuhinjama nedostaju potrebni uređaji za pranje suđa. Grijanje se obavlja u najprimitivnijim slučajevima samo na jednom mjestu u kući, t. j. u kuhinji, otvorenim ognjištem, na kojem se sprema jelo. Takve su kuće pune dima, a njihovi stanovnici u proljeće bolesni na očima.

Obično služe za grijanje glinene peći seoske fabrikacije, ponegdje — kao u Sloveniji — vrlo lijepo izradene, a katkada i fabričke gvozdene. Za kuhinjske peći prečesto se upotrebljavaju kupovni limeni štednjaci. U najvećem dijelu naše zemlje dimnjaci se grade samo do tavana, a tu se dim pušta da ispuni tavan (4, 9, 16, 21, 22, 27, 30) radi sušenja mesa. Neopotrebnost je isticati da se meso može sušiti i na takav način koji pruža mnogo veću sigurnost od požara. Kućnih kanalizacija nema, voda iz kuhinje izbacuje se napolje, a nužnik — ako ga ima — sagrađen je u

najboljem slučaju s betonskim rezervoarom. Opskrba vodom vrši se na kućnom ili javnom bunaru ili vrelu.

Sama izvedba pojedinih građevnih dijelova obično je gruba, tehnički nedotjerana. Naročito se drvo za gradnju prečesto upotrebljava dok još nije dovoljno suho, pa su zato česte kasnije deformacije drvenih konstrukcija. Uopće se može kazati da je građevna tradicija našega sela slaba, izuzevši pojas uz more, gdje se doista valjano gradi, pa tamošnje kuće ne samo što pokazuju razgranatiju diferencijaciju u planu, bolji plan i veći komoditet, nego i mnogo pažljivije izradene i stručno dotjerane. Štogod je rečeno za stanove, vrijedi — mutatis mutandis — i za sve ostale seoske zgrade u još većoj mjeri.

Sl. 34 Holandska seoska kuća na nekadašnjim tresetištima

Cilj budućnosti

Usprkos svih nedostataka naših seoskih građevina ne može se zatvoriti oči pred činjenicom da se ono ipak stalno usavršuje. Pred četvrt stoljeća bilo je ono mnogo gore nego što je danas, a pred pola stoljeća bilo je i u najboljim slučajevima samo malo bolje od današnjih loših primjera. Nema sumnje da će se ono automatski i dalje usavršavati, kako je to

Sl. 35 Pitomača (Podravina) seoska kuća, građena iz beskamatnog zajma

Sl. 36 Buševac (Turopolje)
staja, građena beskamatnim zajmom

bio slučaj u svim zapadnoevropskim zemljama. Zato možemo — a da ne padnemo u fantazije — postaviti kao cilj budućnosti onakvu seosku građevinu, kakvu danas vidimo u Skandinavskim zemljama, Holandiji i Belgiji, dakle zemljama manje rodnom od naše, gusto naseljenim u plodnim područjima, s malim posjedima.

Takva zgrada je građena u svemu prema stanju savremene tehnike, čija iskustva i nove tekovine se na njoj stalno primjenjuju. Ona također u svemu zadovoljava onim zahtjevima, koje na nju stavlja nauka:

Sl. 37 Uzorno seosko imanje
Higijenska izložba, Dresden 1930

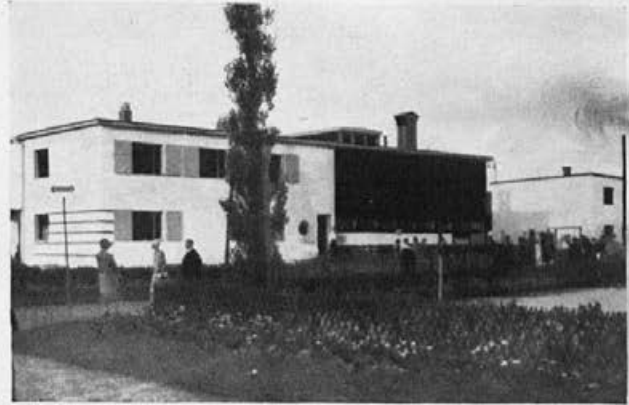
medicina, veterina, agronomija. Takva seoska kuća diferencirana je u svojem rasporedu prema potrebama života: posebne prostorije za rad, za jelo, za spavanje, odijeljeno za muške i ženske, djecu i odrasle; prostorije za pripremu hrane i za spremanje hrane, za lično čišćenje, za pranje, i sve specijalne prostorije što ih traži posao u pojedinim krajevima. Ona će biti opskrbljena vodom iz vodovoda, i imat će svoju kućnu kanalizaciju. Bit će suha, zračna, svjetla, valjano grijana, osvijetljena električnim svjetlom, dobro izolirana od vrućine i zime. Isto će tako biti sagrađene i gospodarske zgrade. Čitav kompleks zgrada bit će odmaknut od glavnog prometnog puta, potisnut podalje od ceste, zaštićen od njene prašine

vrtom, dobro povezan međusobno, okrenut prema suncu, i zaštićen od vjetrova.

Budući da ovo ipak zvuči kao fantazija, potrebno je da se dokumentira. Ovakve seoske zgrade doista se nalaze u zemljama koje smo spomenuli. Za primjer neka nam posluži plan male danske seoske kuće (32), koja doista ispunjava sve nabrojane odlike, osim veze na vodovod, zatim primjeri engleskih (24), njemačkih (23), belgijskih (25, 33) i holandskih kuća (29, 34), koje — u glavnome — također imaju sve te odlike, a i po koju više.

Put do cilja

Evolucija našeg seoskog građenja prema postavljenom cilju bit će uslovljena onim prirodnim i soci-

Sl. 38 Berlin, »Bauausstellung« 1931
uzorne seoske zgrade

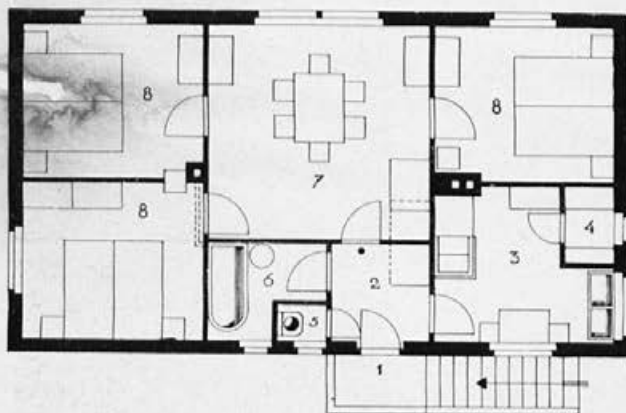
jalnim faktorima, koje smo naveli u početku našega članka. Prirodni se faktori ne mogu mijenjati, i gdje oni čine takvu evoluciju nemogućom, ona će izostati. Koliko će pak socijalni faktori pomagati ili odmagati tu evoluciju, to će odvisiti od samoga društva. Pri tome ne možemo posmatrati naš narod kao jedinicu za sebe, nego samo kao dio ukupnoga čovječanstva, pa je ne samo sudbina njegovoga građenja, već čitava njegova sudbina, vezana uz sudbinu čovječanstva. Kako danas ne znamo kojim će pravcem udariti

Sl. 39 Mače, srez Zlatar
uzorna seoska kuća

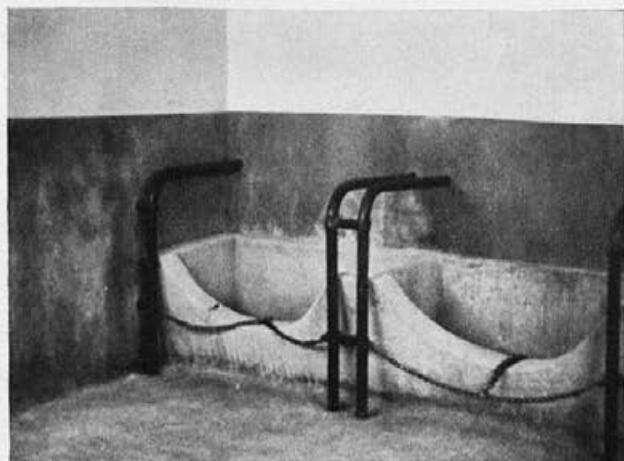

Sl. 40 Mače, srez Zlatar
uzorna seoska staja i svinjac

1. ulaz — 2. pretprostor — 3. kuhinja — 4. izba — 5. WC — 6. kupatilo
7. dnevna soba — 8. soba

Sl. 41 Mače, srez Zlatar
plan kuće sl. 39

Sl. 42 Mače, srez Zlatar
uzorna staja iznutra

sudbina čovječanstva ni u najbližoj budućnosti, ne možemo to proročiti niti za naš narod. Veliki socijalni pokreti koji danas pokreću čovječanstvo, odredit će i našu narodnu sudbinu, pa time i budućnost našeg seoskog građenja.

No mi treba da posmotrimo što možemo da učinimo neodvisno od toga, da se uputimo prema cilju. U početnim posmatranjima vidjeli smo da je od presudne važnosti po seosku zgradu zakonodavstvo, civilizacija, i blagostanje. Dok je ovo posljednje teško uvećavati u doba internacionalnoga haosa i autokracije, prvo dvoje možemo da formiramo bez strane saradnje i ingerencije. Vidjeli smo, kako katastrofalno djeluje na građenje rdavo nasljedno pravo i praksa. Jedna od prvih mjera koje će trebati da se preduzmu, kako bi se popravilo seosko građenje, bit će promjena nasljednoga prava na takav način da se spriječi rasparčavanje seoskoga posjeda na krpice zemlje koje više nikome nisu od koristi, i da se ustanovi neki minimum seoskoga posjeda koji još može da osigura posjedniku život od prihoda zemlje uz neki

Sl. 43 Kotoriba, Međimurje
seoska bara

određeni životni standard. Ova mjera potrebna je već davno iz mnogih razloga, od kojih je naš među manjima, i ako smatramo da je već i ovaj dovoljan da se pokrene pitanje promjene nasljednoga prava. Seoski posjed mora biti dovoljno velik da se rentira gradnja sviju potrebnih stambenih i gospodarskih zgrada za vođenje specifičnih kultura, a prema savremenom stanju nauke i zahtevima moderne tehnike.

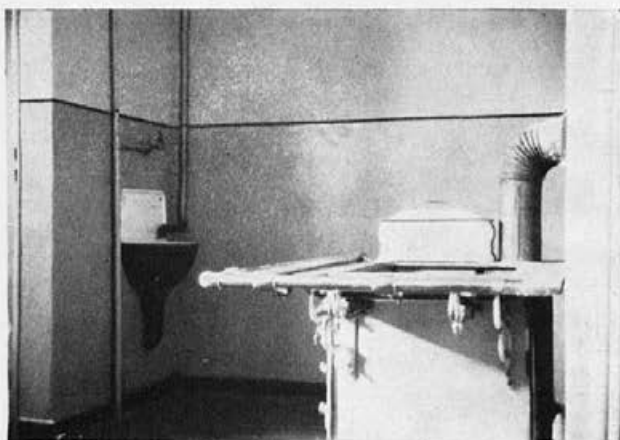
Ni ostale zakonodavne mjere ne smijemo izgubiti iz vida. Najvažnije su među njima one koje će seoskome stanovništvu osigurati jeftine i dostatne kredite, kako se to radi u naprednim zapadnim zemljama. Naročito je potrebno osigurati kredite za investicije, dakle i za građevine, koje će povisiti rentabilitet seoskih zvanja (ratarstva, stočarstva, vinarstva, voćarstva, povrćarstva, pčelarstva, ribarstva i t. d.) i voditi k njihovome usavršavanju. Spomenuli smo ranije, kakvu važnost imadu na tom polju fondovi za davanje beskamatnih zajmova. Ne smatramo da je to ni konačni ni jedini put kojim treba da se pođe; to je, za sada, samo putokaz koji može veoma rječitno da demonstrira, koji princip treba da se usvoji, i kakvi se sve rezultati mogu postići. Primjera radi iznijet ćemo jednu seosku kuću, podignutu pomoću beskamatnoga zajma (35), i jednu takvu staju

(36), koje već svojom spoljašnošću odaju, da se uvelike razlikuju od običajnih zgrada.

Prirodno je da se pri izdavanju građevnih dozvola može veoma mnogo postići na usavršavanju seoskoga građenja postavljanjem nekih minimalnih principa, kojima mora svaka građevina da odgovara u pogledu rasporeda, opreme, izolacije, svijetla i t. d. Zakonska podloga postoji, no samo od provođenja zakona će odvisiti, koliko će se intencija zakonodavca u životu realizirati. Od eminentne je važnosti pri zvanjnoj kontroli građevina da se administrativnim postupkom ne poskupljuje građenje. Građevnu komisiju, koja će stajati koliko 50% građevne glavnice (n. pr. pri gradnji bunara, ili svinjca), izbjegavat će svatko, ili će mu se onemogućiti građenje. Mnogo može građevna vlast da postigne i eliminacijom nekvalifikovanih preduzimača, kojima selo naročito obiluje. Samo tako moći će da se stvori zdrava i solidna građevinska tradicija na selu.

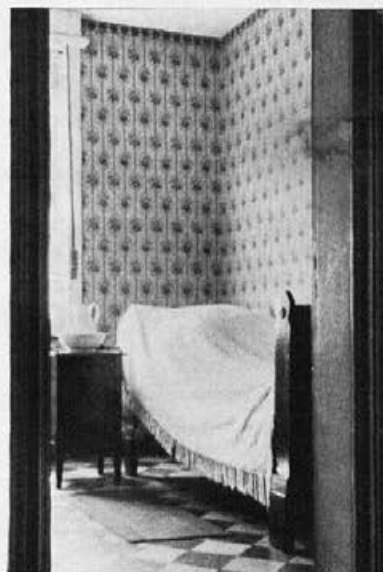
Vanredno je važan faktor u razvoju građenja civilizacija, kako je ranije prikazano. Jasno je da društvo i u današnjim prilikama može da čini veoma mnogo na podizanju seoske civilizacije. Kao prvi potrebni korak čini nam se ovdje reforma nastave u osnovnoj školi, koju — prema postojećem zakonu — treba produžiti i svrnuti s humanističkoga na praktično područje. Škola treba da spremi seoskoga mladića za njegovo zvanje, dakle da ga nauči onim principima na kojima, prema sadašnjem stanju nauke, počiva njegov rad. Ona treba da ga nauči i svemu što mu je potrebno iz područja građevinarstva. Naročito svi specijalni tečajevi za naobrazbu seljaka treba da mu prošire znanje iz toga područja. Takvih tečajeva imamo još daleko premalo, i bit će ih premalo, dokle god iz svakoga sela ne bude po koji polaznik. Nikako se ne može polaziti sa stajališta da je seljak inertan i protivnik progresa; on samo ne zna, i ne vjeruje dok ne vidi. Steći njegovo povjerenje, i dati mu prilike da se uvjeri na vlastite oči — to je put kojim treba ići. Njegovo se povjerenje može steći priređivanjem valjanih kurseva, a primjeri se mogu postaviti u samim selima, onako kako to sada čine Higijenski Zavodi izvodenjem uzornih asanacionih objekata; kuća, staja, i td., zatim priređivanjem izložbi, kao što je n. pr. pokretna poljoprivredna izložba, vršenjem propagande filmom, slikama, letcima, brošurama, knjigama, planovima, kako to — neka mi bude opet dozvoljeno da rekнем — čine Higijenski Zavodi. Konačno je potrebno da se seoski život podvrgne studiju u njegovoj cjelini; takav studij pokazat će, u čemu, i kako, treba da se mijenja i seosko građenje. Za primjer navest ćemo Njemačku. »Reichsforschungsgesellschaft für Wirtschaftlichkeit im Bau- und Wohnungswesen« podvrgla je specijalnom studiju pitanje zgrada na malim seoskim posjedima, i kao rezultat publicirala seriju planova u zasebnoj knjizi (»Kleinbauerngehöfte«). Na istom pitanju rade i mnoga njemačka društva za unutarnju kolonizaciju, i teoretski, i praktički, podizanjem gotovih zgrada na parcelama dobivenim parcelacijom imanja, naročito u Pruskoj, gdje je od 1919 do 1928 stvoreno 52.000 malih posjeda (od 67.000 u čitavoj Njemačkoj). Higijenska izložba 1930 u Dresdenu podigla je uzorno seosko imanje, vrijedno da se vidi (37), a »Bauausstellung« u Berlinu 1931 nekoliko tipova seoskih zgrada za posjede raznih veličina (38).

Slično rade i neke seljačke zadruge. Belgijski »Boerenbond«, kome su članovi praktički svi flamski seljaci, osnovao je u svojoj centrali u Louvainu velik tehnički biro, u kome se studiraju i izrađuju standardizirani planovi pojedinih seoskih građevina, i koji članovima zadruge izrađuje po narudžbi planove i

Sl. 44

Njemačka gornjošleska kolonija, kuhinja

Sl. 45

Soba belgijske seoske kuće (Gheel)

Sl. 46

Kuhinja kuće na sl. 25

za specijalne građevine, uz naplatu režijskih troškova. Slično radi i savez poljskih seljačkih zadruga.

Zadugarstvo je i s drugih razloga važan faktor na unapređivanju seoskoga građenja. Ono olakšava zadrugaru općenito namirivanje njegovih materijalnih i duševnih potreba, a jednako i prodaju produkata, i rezultira direktno u povećavanju blagostanja. Stoga je potrebno da se pomaže na svakom koraku, a ono će automatski da unapređuje građenje na selu. Specijalno u našim prenapučenim krajevima potrebno je da se ono pomaže, jer će tu njegovo djelovanje biti najblagotvornije.

Neka nam bude dozvoljeno da na jednom primjeru pokažemo, kako se sretni rezultati mogu postići sudjelovanjem nekoliko od nabrojanih faktora:

Jedna seoska porodica od 3 brata, sa 10 jutara zemlje, posjedovala je malene zajedničke zgrade u selu prikazanom na sl. 16, na strmom brdu iznad ceste. Jedan brat pošao je u škole, i izgubio time svoj dio na zemlji. Po njegovu nagovoru ostala se dva brata nisu podijelila, već su i poslije ženidaba ostali u zajedničkom kućanstvu. Njihove žene učestvovala su u domaćinskim tečajevima Škole Narodnog Zdravlja. Od Banske Uprave postigli su beskatni zajam za gradnju kuće, kojim su podigli novu kuću u dolini kraj ceste, a bliže posjedu, a uz kuću staju i svinjac, čiju je gradnju pomogao Higijenski Zavod u svrhe propagande. U gradnju uložili su i svu svoju gotovinu, kao i gotovinu školovanog brata, koji je i sebi stvorio dom. Namjesto starih zgrada, nepodesnih i tijesnih (16), dalekih od posjeda, teško pristupačnih, sada imaju nove, prostrane, adekvatne, lako pristupačne, t. j. kuću sa 4 sobe i nusprostori-
jama (39 i 41), s kućnim vodovodom i kanalizacijom i s

vlastitim bunarom, staju i svinjac (40 i 42), i ostale sitnije gospodarske zgrade i naprave (hambar, silo, itd.). Slični rezultati postignuti su i na drugim mjestima, sretnim sticajem nekoliko od imenovanih faktora.

Veoma povoljan upliv na seosko građenje postigao bi se intenzivnijim i zgodnijim školovanjem seoskih majstora. Često je na njima krivica radi nedostataka građevine.

Također je vanredno važan za svako seosko građenje rad na unutarnjoj kolonizaciji, kojom se oterecuju prenapučeni osiromašjeli krajevi, privode kulturi novi, i od siromaha na dvije strane stvaraju imućni seoski posjednici, a sporedno se postizavaju još i izvjesni demografski, strateški, i drugi ciljevi. Pri kolonizaciji po planu pristupa se gradnji čitavih naselja smišljeno, a ne slučajno, i unaprijed se mogu otkloniti svi nedostaci, do kojih inače slučajno građenje dovodi. Kako je u nas potreba na unutarnjoj kolonizaciji velika radi prenapučenosti i siromaštva jednih, a pasivnosti drugih krajeva, nevolja će nas prisiliti da je se primimo, ako se na to prije ne odlučimo. To je tim vjerojatnije, što je tendencija današnjega vremena da se etatizacija provede sve na veće područje, i posvuda oko sebe vidimo kako državna vlast zahvata da regulira gustoću stanovništva i iskorištavanje tla. Možemo dakle očekivati da dolazi vrijeme kada će se i u nas naselja dizati smišljeno, ne slučajno. Tada će biti moguće da se uklone one griješke, koje su svojstvene čitavim naseljima (43), i da se i naselje, i domovi, podignu i ekonomično, i valjano, i moderno, kako se to danas radi na zapadu (44—48). A tada će seosko građenje biti opći narodni posao, povjeren stručnjaku, kao i svi stručni poslovi.

Sl. 47 Njemačka gornjošleska kolonija

Sl. 48 Ribarske kolonije u Holandiji, arh. Oud

Z razstave Mihe Maleša
v Mariboru 1934
Mati, monotipija
Mère

R. Ložar, Ljubljana:

RAZSTAVA MIHE MALEŠA V MARIBORU (Exposition de Miha Maleš à Maribor)

Poleg živahne umetnostne delavnosti v Ljubljani je letošnjo pomlad tudi Maribor stopil v tem oziru bolj v ospredje. Za razstavo t. im. petorice je marca in aprila razstavljal ondi svoja dela Miha Maleš, ki je v kazinski dvorani pokazal Mariborčanom retrospektivno kolekcijo svoje znane grafike. Sodeč po časopisju ta prireditev ni zgrešila svojega kulturnega smotra, čeprav je uspela nekoliko manj ugodno v gmotnem oziru.

Spet se je na tej razstavi nekoliko razodelo Maleševo mesto v razvoju naše umetnosti po vojni. Bolj kot katerikoli drugi struji je Maleševo delo sorodno in v zvezi s povojnim ekspresionizmom, čigar poizkuse, rešitve in poglobitve vsebuje v poslednjih odtentkih. Gibi, poze in kretnje figur, njihove oblike in ritme, barvo kot sestavnino slike in celote — vse to je Maleš na vrsti svojih risb tako neštetokrat ponovil in to v tako nenaravni, tako idealni zasnovi, da se je bilo temu ustvarjanju kar težko bližati brez sookusa, da smo zašli v slepo ulico. Kljub vsej čustveni prepojenosti in poetičnosti je ostala Maleševa grafika vendarle v prvi vrsti zadeva ekspresivne forme, tiste forme, ki hoče sama zase govoriti ne glede na katerikoli predmet, nekak slovenski nacionalni kubizem.

S svojimi deli v Cirkveni, Vočinu in drugod pa je Maleš prišel v svet, iz katerega je pogled nazaj kar se da zanimiv in ugoden. Vsa ogromna množica detajlov, študij, »brezpredmetnih« motivov se vidi zdaj kot gradivo za zgradbo, ki upamo, da nam jo Maleš postavi v svojem cerkvenem slikarstvu; toda nič manj vroča ni naša želja tudi glede posvetnega, ker zavedati se mora izbranosti umetniškega poklica. Ves ta idealni svet njegove tematike se bo kmalu in lepo uvrstil v abstraktnem prostoru monumentalnega dela, kamor naturalizmi ne sodijo; tako od snovi oziroma področja ven (stena) kakor od predmeta bo ta umetniški svet oživel, ustvaril sintezo iz teh obilnih analitičnih študij. Ta pojav se je na mariborski razstavi posebno dobro opazil tudi na barvnem pojmovanju; bile so tam nekatere monotipije, kot bi bile stopile s sten katere izmed naših slikanih gotskih podružnic.

Medtem ko bo Maleš v monumentalni smeri prihodnji čas potegnil bržkone zaključke svojega risarskega dela, se bo v risbi sami poslej pač verjetno nagnil k bolj ali manj jakemu naturaliziranju; radi bi pa videli marsikako stvar izvedeno tudi v drugih umetno-obrtnih oblikah.

Razstava je bila zategadelj zelo zanimiva, a za manj vajeno oko preslabo pripravljena in preveč natrpana s stvarmi, ki jih je Maleš delal mimogrede zaradi življenja in ki za razvoj ne pomenijo kdove koliko.

Miha Maleš
Ljubljana

Dekle s cvetjem, akvarel
Jeune fille avec fleurs, aquarelle

OBČNI ZBOR »NARODNE GALERIJE«

V prvi polovici maja 1934 je bil v »Narodnem domu« po zelo dolgem presledku občni zbor »Narodne galerije«. Udeležilo se ga je okoli 20 članov. Po običajnih formalnostih je imel zaslužen predsednik dr. Fran Windischer daljši nagovor na navzoče. Očrtal je plodonosno in vztrajno delo svojega odbora in nanizal smernice za bodočnost, ki jih bo po možnosti izvršil novi odbor.

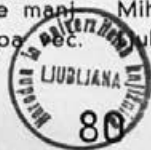
Po poročilu tajnika (dr. Francè Stelè) in blagajnika (ravnatelj dr. Pretnar) je predlagal dr. Krivic v imenu preglednikov staremu odboru absolutorij. Pri volitvah je bil soglasno zopet izvoljen za predsednika dr. Fran Windischer. Glavni podporniki »Narodne galerije« so poslali v novi odbor po dva zastopnika: banovina dr. A. Gradnika in prof. S. šantlja, Mestna občina dr. M. šubica in dr. Verčona ter škofijski ordinarijat dr. Lukmana in dr. Kimovca. Torej je manj, kako še pet odbornikov. Kandidatov je bilo pa

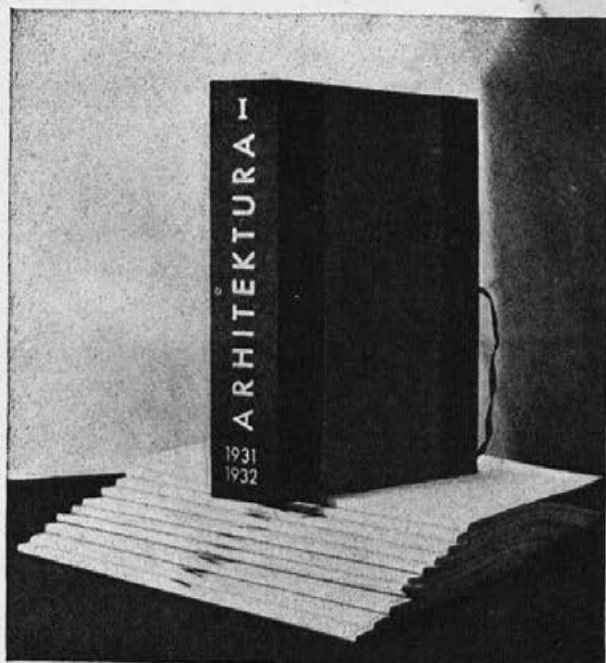
Za starejše odbornike so se v govorih zavzeli — starejši odborniki. Polagoma pa bo le treba misliti na to, da pride nekaj mlajših in agilnih ljudi v novi odbor institucije, ki je last vseh in ki je tako potrebna res agilnih in svežih ljudi. Neodpustljivo je, da ni v odboru nobenega predstavnika oziroma zastopnika mlade in močne umetniške generacije. Umirajoča ima pa kar dva... Malo več upoštevanja mladih umetnikov bi se pač nadejali. Seveda bi bilo tudi od mladih pričakovati, da se za take važne institucije sami bolj zanimajo. Nov primer, kako nujna je mladim umetnikom medsebojna složnost!

Poleg že imenovanih so bili izvoljeni ravnatelj Pretnar, dr. Fr. Stelè, ak. slikar M. Stern, dr. Iz. Cankar in dr. M. Marolt, za revizorja dr. Krivic in senator dr. Rožič. Izpadli pa so: predsednik Društva slovenskih likovnih umetnikov prof. ak. slikar G. A. Kos (!), dr. Sajevec, ing. šubic, dr. Regali in F. Vesel.

Gospodična X, monotipija
Mademoiselle X

ORIGINALNA MAPA ZA I.-II. LETNIK „ARHITEKTURE“
 se naroča v upravi revije, Ljubljana, Gajeva ul. 9,
 po Din 20— za letnik (s poštnino vred)

Originalna

Terra bona

suha buka
 za fasade
 upotrebljava se
 danas najviše u
 savremenoj
 arhitekturi

Proizvodi

Samoborka d. d. - Zagreb

„RUDE IN KOVINE“ d. d.

LJUBLJANA, Masarykova cesta 12

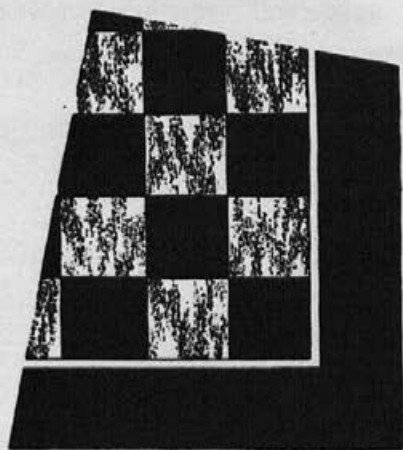
Glavno zastopstvo CINKARNE D. D. CELJE

Cinkovo belilo „Briljant“

En gros: **cinkova pločevina, pocinkana železna pločevina:** surovi in rafinirani cink, cinkov prah, »Cinkopon«, žveplena kislina, svinec, svinčena pločevina, **kositer** v kladah in palicah, kositer za spajanje v palicah, antimon, aluminij, baker, zvonovina, razne barve, kovine i. t. d., šamotni materijal

Kupuje: star cink po najugodnejših dnevnih cenah, odpadke drugih kovin i. t. d.

Brzjavke: Rude Ljubljana. Telef. Int. 2727, 2827

TERRA GOMME

Moderno in dekorativno!

Trpežna in ekonomična so

tla in ploščice iz gumija

„Terra Gomme“ se prilagodi vsakemu prostoru

„SEMPERIT“ ZAGREB, NIKOLIČEVA 6

Litografijo Offsetisk

Z DIREKTNIM
FOTOKEMIČNIM
KOPIRANJEM NUDI LE

**JUGOSLOVANSKA
TISKARNA V LJUBLJANI**

SVE VRSTE BITUMENA ZA CESTOGRAĐEVNE SVRHE, KAO
I SVE VRSTE PETROLEJSKE SMOLE I OKSIDIRANOG
BITUMENA ZA INDUSTRIJALNE I IZOLACIONE SVRHE

„MEXPHALTE“

„SPRAMEX“

PROSPEKTI I SVE UPUTE GRATIS

ANGLO-JUGOSLAVENSKO PETROLEJSKO D. D.

Z A G R E B

Gajeva ulica broj 5
Telefon broj 2644-2647

BEOGRAD

Knez Mihajlova 36
Telef. 23901, 23902, 23903
